

Kemal H. Karpat

Dağı Delen Irmak

Söyleşi: Emin Tannıyar

Kemal H. Karpat
DAĞI DELEN IRMAK
Söyleşi: Emin Tanrıyar

TİMAŞ YAYINLARI | 2314
Söyleşi Dizisi | 1

EDITÖR
Adem Koçal
Cüneyt Dalgakıran

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
2008, İmge Yayınları

2. BASKI
1.6.2010, İstanbul

4. BASKI
Ekim 2019, İstanbul

ISBN
ISBN 978-605-114-239-5

9 786051 142395

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No:5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
   timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CILT
Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No:3
Baha İş Merkezi A Blok Kat:2
Avcılar / İstanbul
Telefon: (0212) 412 17 77
Matbaa Sertifika No: 44451

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İçindekiler

Tarihi Genç Tutmak ve Dağı Delmek.....	9
Birinci Bölüm	13
Sarı Saltuk'un Gölgesinde Asude Bir Çocukluk	13
Hatça Hala'dan dinlenen "halk tarihi".....	22
Bilge kadınların arasında bir çocuk	26
Şarap satan imamın oğlu	28
Bu harflerin içinde ne var acaba?	30
"Rüya bitti. Mağlup olarak vatana dönüyoruz"	37
Dut ağacının altında bekleyen anne	42
Ve bir kış komünizm gelir... ..	45
Sanatkâr bir aile	54
Uçbeyliğinden Türkiye'ye bakış	57
"Doğu-Batı sınırı"nın geçtiği yer	60
Tembel kitap kurdu	65
Bir halk çocuğu	72
İsim babası Petro	78
"Sizin hiç babanız öldü mü?"	83
"Foto" Kemal	86
Resmî tarihin Rumencesi	87
"Sahi kimiz biz?"	93
"Sanat, tamirat içindir"	96
"Eh, ben artık gideyim"	99
Rumen faşistleri hoşgörü ortamını bozdu	103

Evlad-ı fatihan, evlad-ı perişan oldu	106
Doğum Odası'nda	109
İkinci Bölüm	113
Anavatan'da Muhacir Olmak	113
“Proleter” Kemal	119
Bir “muhacir” anayasaya nasıl “anti-demokratik” der... ..	122
Kütüphanenin iki muhteşem insanı	126
Kozasından çıkmaya başlıyor	128
Resmi tarihten kaçış yok	134
Marx ile Max	137
“Tarih budur işte” dedirten hoca	139
Topluma ve devlete daha yakından bakmak	145
“İstanbul'da bir demokrat doğdu”	149
Karaköy kararları	161
“Dost Amerika” ve demokrasiye geçiş	163
“Bu işi doğru dürüst yapmamız gerekiyor”	165
“Karpas” soyadının anlamı	169
Üçüncü Bölüm	175
Amerika-Türkiye, Karar Yılları	175
Bahtımın rüzgârı.....	177
Örgütçü Kemal	183
Avrupa fikre, Amerika uygulamaya önem verir	186
Zengin kız, fakir ama gururlu erkek	189
New York'u nasıl bilirsiniz?	193
Osmanlılar ve Ruslar	196
“Ermeni Meselesi”yle tanışma	201
Tavuk çiftliğinden kaçıyor	206
“Bir pencere, sarı sıcak”	209
“Türkiye'de yapamayacağım”	212
Aşkın adı Shirley	217
Sefir sorgusu	219
Ya vazife ya aşk	223
Doktoran varsa Başçavuşsun	227
Devletin içindeki ejderha	229
Ejderha ve Türk Demokrasi Tarihi	232
Din biçimsel, iman içsel bir şeydir	236
Pansiyoncu ve “Aşçı Kemal”	241

Tarık Zafer Tunaya ile tatsız son...	245
Montana ve doçent Kemal Karpat	248
Bülbülü altın kafese koymuşlar...	250
Romanya'nın vize teklifi	255
Rejim kendini sevdiremez	260
ODTÜ'nün kuruluş yılları	265
Katılımcı ya da gözlemci olmak...	270
Osmanlı'yı reformlara zorlayan Ayanlar	273
27 Mayıs'ta Amerika'nın tavrı	279
Orhan Kemal, Nâzım Hikmet, Kemal Tahir...	285
Ve evlilik...	291
Devlet, din ve laiklik	294
"Kıbrıs Davası"nı savunmak Karpat'a düşer	298
Demirel'le dostluğun başlaması	301
Ecevit ve önemi	304
Demirel'in halk usulü sofrası	308
Mucizeler...	310
Dördüncü Bölüm	313
Madison-İstanbul-Ankara Üçgeni	313
Zübeyde Ana nihayet İstanbul'a yerleşir	315
Behice Boran, Niyazi Berkes	319
TİP, Dev-Genç	324
Değişimin dinamiği "göç"	329
Millileşmenin harcı olarak gecekondular	331
Osmanlı'dan doğan Türkiye	334
Ortadoğu Araştırmaları Cemiyeti	341
Türkiye'de çalışma hayalinin bitişi	346
Beşinci Bölüm	351
Dünya Çapında Tanındığı Yıllar	351
Sol'un Türkiye'ye katkısı	353
"Demokrasinin kıymeti anlaşıldı"	356
Darbe, solun sivilleşmesine yaradı mı?	357
"Profesör Bey, anlat bakalım intibalarını!"	360
UNESCO'nun girişimi ve Türklerin ilgisizliği...	366
Romanya Devlet Nişanı	369
Karpat, Beyaz Saray'da	372
"Darbe değil, müdahale"	378
12 Eylül, son askeri müdahaledir	382

Ordu'ya layık bir laiklik nasıl olur?	388
İngilizlere göre Ermeni nüfusu	393
1915 olayları	400
Rumlar da, biz de Roma'nın halefleriyiz	405
Bulgaristan'ın Umre'ye katkısı	415
"Padişah, Allah'ın Ortodokslara Hediyesidir"	421
Bugün Pax Ottomanica zihinlerde kurulmalı	424
Laiklik, Din ve Devlet	428
İslam modernleşmeye engel değildir	429
Kadınların korkusu anlaşılır bir durum	438
Çatalca Türk Araştırmaları Enstitüsü hayali	440
Abant, Antakya ve Romanya Toplantıları	442
Türk Etütleri ve Orta Aşya Programı	445

Kemal Karpat Kitabı'nın Yeni Baskısı İçin Son Yapılan Söyleşi..473

"Ömrümü Türkiye'yi Tanıtmaya Harcadım"	475
Edebiyatın önemi	480
"Hergün yazmak bir marifettir"	482
"Batı, Türkiye'deki reformların en önemlisini laiklik sanıyor".....	486
"Türkiye'de eksik olan demokrasi kültürüdür"	492
İktidar, kişinin gücü ve demokrasi.....	494
Şeriat, muhafazakârlık ve dincilik	497
Bir "İslami Devlet Modeli" olabilir mi?.....	503
Ek	
Bir Hatıra Defterinin Başına Gelenler	507
İş Bankası, anılarımı yayınlamayı niçin reddetmiş olabilir?	507
Fikir hürriyetinin hiçe sayılmasını protesto ediyorum.....	510
"Fethullahçı" olduğum iddiası	511
"Kızılbaş" meselesi	512
Yaşam Öyküsü	515
Kitapları	525
Makaleleri	529
Konferans Tebliğleri	543
Düzenlediği ve/veya Başkanlık Yaptığı Bazı Konferanslar	547
Aldığı Eğitim, Görevler, Unvanlar ve Ödüller.....	549
İndeks	553

Tarihi Genç Tutmak ve Dağı Delmek

Kemal Haşim Karpat, 1923 Romanya-Dobruca doğumlu, 1946'da TC vatandaşlığına geçmiş, 1950'den bu yana ömrünün büyük bölümünü ABD'de geçirmiş ve halen emekli olduğu Wisconsin Üniversitesi'nin bulunduğu Madison kentinde yaşayan tarih profesörü.

Şu birkaç satırda tam 85 yıllık bir öykü gizli. Doğduğu 1923 yılında Mustafa Kemal Atatürk nedeniyle Kemal adı konmuş, o yıllarda doğan yüzlerce çocuk gibi... Ama diğerlerinden farklı olarak Kemal Karpat'ın hayatı, kendi deyimiyle *"dağı delmeye azmetmiş bir ırmağın"* öyküsü.

Roma-Bizans döneminde Doğu ile Batı'nın sınırı sayılan Tuna'nın güneyinde doğup, yaşam rotasını Batı, çalışma eksenini ise Doğu olarak seçen Karpat'ı, diğer tarihçiler arasında farklı kılan en önemli özelliği, salt "laiklik-modernizm-İslam" ve "Türk Devletleri" gibi başlıklar altında sıralanabilecek özgün çalışmaları değil, yaşananı sürekli takip etmesi, yaşananı geçmişten devralınan miraslar ışığında yeniden ve yeniden incelemesi ve tüm bunların aktüel politikaıyla sürekli bağlarını kurması. Bu süreçte de yerleşik, resmi ya da sivil kalıpları tekrar tekrar sorgulaması. Dağları delmekteki ısrarı, yani...

Hayatı boyunca hep 'aktüel'in birebir içinde olan Karpat, Türkiye'nin bir çırpıda sayıvereceğimiz önde gelen politika-

cı ve devlet adamlarının büyük çoğunluğu ile ilişkiler kurmuş, Anadolu'nun köylerinde incelemeler yapmış, hakkında yazı yazdığı tüm Türki cumhuriyetleri ve Ortadoğu'yu 'sahada, yerlerinde' incelemiş, ABD'de Beyaz Saray'a davet edilerek sıcak politik gelişmeler konusunda sık sık görüşlerine başvurulmuş, deyim yerindeyse "yaşayan" bir tarihçi olmuş. Yaşadıkça, tarihi de genç ve canlı tutmuş. Ömrünün elliden fazla yılını Amerika'da geçirmiş olmasına karşın, günümüzü ve günümüze ışık tutan yakın geçmişimizi, ömrünü Türkiye'de, Türkiye'ye hasretmiş birçok politikacı ve devlet adamından daha iyi takip ettiğini söyleyebilirim.

2006 Kasım ayında İstanbul'daki görüşmemizin ortalarında bir yerinde şöyle demişti: "Zaman zaman kendi hayatım bana da ilginç gelir."

Bana "zaman zaman" değil, tümüyle ilginç gelen bu hayat öyküsünü, onu bugün Türk-Osmanlı tarihçileri arasında ön sıralara yerleştiren çalışmalarının ana hatlarıyla birlikte aktarmaya çalıştım. Onun tüm bir hayat boyu koruduğu Rumeli lehçesine ve anlatımına tümüyle sadık kalamadığım için üzgünüm, ama gene de sohbetin doğallığını koruyarak aktarmaya gayret ettim. Sayfayı çevirdiğinizde sizi bekleyen, bir tarihçinin çeşitli kitap ve makalelerinde bulabileceğiniz tarih, aktüalite ve politika hakkındaki görüşleri değil, bu görüşlerini oluşturan geçtiği bütün durakların, istasyonların, kurduğu ilişkilerin, yaşadıklarının öyküsü.

Umarım yeterince aktarabilmişimdir.

*Emin Tanrıyar
Datça-2008*

İnsanlar denize doğru akan nehirlere benzerler. Nehir gibi belirli mecralardan yürürler, yaşarlar ve bir yerde sonsuz denizlere erişirler. Ama bazıları herkesin gittiği yolu bırakıp başka yoldan yürümek ister. Nehirlerde de bazen ayrılan, kendi yolunu arayan ırmaklar vardır. Kendi yolunu açar ve akar gider ırmak, dağlara, tepelere çarpıncaya dek... Irmak vardır, dağın üstünden atlamak istercesine kayalara çarpar, suları köpürerek yükselir, sonra gerisin geri düşer bir an, durgunlaşır. Sonra dağı kucaklayarak, öperek etrafında dolaşır ve sonra denize akar, gider.

Ama bazen de inatlaşır dağla; kayaları oyar, dağı delip kendisinin açtığı yoldan türkü söyleyerek akar, gider ve aynı denize kavuşur. Ama dağı delmiştir. Oradan belki binlerce sene aynı mecrada akacaktır nehir, bir gün, kim bilir...

Bazı insanlar da, kalbinde, zihninde ne yattığını bilmeden ama onların gücüne boyun eğerek yeni yollar arar. Bulamazsa yolunu kendisi yaparak yürür. Denizler, kıtalar, kurak çöller aşar, hep yürür; ömürler yaşar, kısa bir hayat boyunca. Engellere çarpar, sendeler, yıkılır ama sonra tekrar toparlanarak yoluna koyulur. Taa denize ulaşınca kadar.

Tıpkı "dağı delen ırmak" gibi...

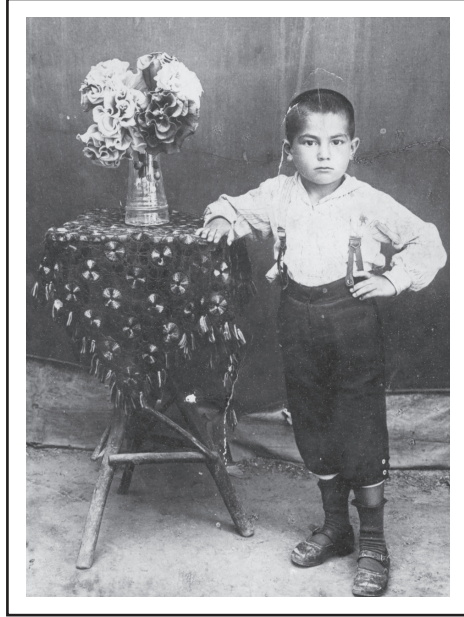
Kemal Haşim Karpat

Birinci Bölüm

Sarı Saltuk'un Gölgesinde Asude Bir Çocukluk

Babadağ'da babamın bir evi vardı, sonradan bu eve ablam yerleşti, onun için her zaman gidip kaldığımız bir diğer evimiz de Babadağ'daydı. Benim yetişmemde fiziki olarak, sembolik olarak, tarihi olarak Babadağ'ın birinci derecede yeri ve önemi vardır. Burada Saltuk Baba'yla iç içe yetişmenin ve onun buraya getirdiği liberal, açık, "dünyevi İslam"ı tatmış olmanın hem benim hayatımda ve hem de oradakilerin hayatında önemi çoktur.

6 yaşındaki Kemal Haşim Ömer, Armutlu'da (en eski fotoğrafı). Soyadı henüz Karpaz değil.

Kemal Bey, sizi Kemal Karpat yapan çeşitli kaynakların başında herhalde aileniz geliyor. Bir söyleşinizde babanızdan çok şey öğrendiğinizi söylüyorsunuz. Aileniz de Osmanlı'nın Balkan-Rumen kültürünü taşıyan bir geçmişten geliyor. Romanya-Dobruca'da doğmuş bir Kemal Karpat var karşımızda. Önce bize doğduğunuz yerleri anlatır mısınız, işittiğiniz, gördüğünüz kadarıyla aileniz oraya nasıl yerleşti? Nereden geldiler? Orada nasıl bir hayat kurdular? Orası gerçekte neresi?

Şunu hemen belirtmek yerinde olur ki ben, kişiyi ortamının bir parçası olarak görürüm. Kişinin hayatını, kişiliğini, benliğini, kimliğini bir dereceye kadar ortamı ve ailesi tayin eder. İşte ben de bu ortamdan bahsetmek istiyorum. Bu ortam yalnız benim üzerinde değil, aynı zamanda "Osmanlı" ya da "Türk" dediğimiz, oralara hâkim olmuş kitlenin üzerinde de etki yapmıştır. Bir dereceye kadar bugünkü tarihimizi tayin etmiş, ona istikamet vermiş yerlerdir buralar. Dobruca'dan başlayalım: Dobruca, Tuna ile Karadeniz arasına sıkışmış, bugünkü Bulgaristan'ın Varna'sına kadar uzanan, 150-200 kilometre uzunluğunda, adeta yarımada gibi bir bölgedir. Bu bölgenin önemi, bir bakıma daha çok Balkanlar'a, Balkan coğrafyasına ve hatta iklimine bağlı olmasından ileri gelir. Tuna'nın kuzeyine düşen bölgeler, bilhassa bölgenin kuzeydoğusu, Kıpçak-Rus steplerine, oradan Orta Asya'ya kadar uzanan steplere

bağlıdır. Orada Avrupa adeta ikiye ayrılır: Tuna'nın kuzeyi ve Tuna'nın güneyi. Dobruca, bir bakıma Balkanlar'a ve Avrupa'ya bağlı. Kuzey ve kuzey doğusunda Kıpçak, Peçenek ve Hunların yaşadığı yerler ve ondan sonra Orta Asya'ya bağlı muazzam engin ovalar var. İşte Dobruca, Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanan bir yer ve bu iki kıta arasında bir geçit noktasıdır.

Türklerin bu sınıra, bu geçit bölgesine yerleşmelerinin tarihi Osmanlı'dan çok önce değil mi?

Türkler daha Osmanlı Devleti kurulmazdan evvel, Sarı Saltuk idaresinde 12.000 çadır olarak Dobruca'ya gelmiş ve Dobruca'nın güneyinde Kavarna-Kalyakra bölgesine yerleşmiş. Bir kısmı Sarı Saltuk idaresinde kuzeye, Babadağ'a geçmiş ve 1263 senesinde orada Babadağ adındaki bu şehri kurmuşlardır. Osmanlı'dan evvel Avrupa'ya geçmiş, yine Dobruca bölgesine yerleşmiş başka kalıntılar da vardır. Anadolu Selçukluların izleri vardır. Mesela Dobruca'nın güneyinde, yanlış hatırlamıyorsam Derviş Paşa Camii vardır. O cami 1299'da kurulmuştur. Bu tarih de aşağı yukarı Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna tekabül ediyor, demek ki daha o devirde Dobruca'da orayı kendine yurt edinip yerleşmiş Türk, daha doğrusu Türkmen kitleleri vardı ve bunlar Bizans'ın idaresinde yaşamaktaydılar. Benim doğduğum, büyüdüğüm yer olan Armutlu ise Babadağ'a on kilometre mesafededir. Babadağ'da babamın bir evi vardı, sonradan bu eve ablam yerleşti, onun için her zaman gidip kaldığımız bir diğer evimiz de Babadağ'daydı. Benim yetişmemde fiziki olarak, sembolik olarak, tarihi olarak Babadağ'ın birinci derecede yeri ve önemi vardır. Burada Saltuk Baba'yla iç içe yetişmenin ve onun buraya getirdiği liberal, açık, "dünyevi İslam"ı tatmış olmanın hem benim ve hem de oradakilerin hayatında önemi çoktur.

Başka sohbetlerinizde de geçiyor bu "dünyevi İslam" kavramı. Tam olarak ne kastediyorsunuz bundan?

Yani dünyayla, yaşananla ilişkiyi kesmemek. Ailemden gördüğüm, muhtemelen Sarı Saltuk etkisiyle o bölgedeki diğer Müslümanlar'da

da olan “hakiki, ruhani dine” yakın olmak fakat dünyayla da ilgiyi, ilişkiyi kesmeden yaşamak düşüncesi. İşte bu tarz bir yaşam, ahireti dünyayla birleştiren bir dünya felsefesine sahip olmama sebep olmuştur. Babadağ, gerçekten bu şekilde babaların babası olan “Saltuk Dede” tarafından kurulduğu için ilk olarak “Baba Şehri” denmiş oraya, sonra “Sarı Saltuk” denmiş, sonra başka şehirler, başka babalar ismiyle anılmış ve nihayet “Babadağ” olmuş. “Baba’nın dağı.” Çünkü hakikaten Babadağ’ın arkasında bir iki yüksek dağ vardır, öyle tırmanılmayacak yükseklikte değil, fakat yine dağ manzarası vardır.

Sarı Saltuk Baba’yı biraz daha öğrenelim mi?

Bizim bilgimize göre Sarı Saltuk, aslen Orta Asyalı ve Hacı Bektaş grubunun mensubu bir kimse. Onun için Sarı Saltuk’un Bektaşi olduğunu iddia eden çok kimse çıkmıştır. Fakat bence Sarı Saltuk, bizim bugün anladığımız manada Bektaşi olmadığı gibi o devirde Bektaşiliğin de adeta İslam’ın ortodoks olmayan bir kolu olarak gözüktüğünü sanmıyorum. Bektaşilik başta gayet normal, genel İslam çerçevesinde gelişmiş bir akımdır. Sarı Saltuk 13. yüzyılda doğrudan doğruya Orta Asya’dan çıkmış, Horasan veyahut Orta Asya kökenli bir ailenin çocuğu olarak yetişmiştir. Sarı Saltuk’un, bilhassa kültürel, dini ve kısmen de siyasi tarihimizde bir yeri vardır ve bunun doğru dürüst anlaşılması gerekmektedir.

Evet, o yıllar o bölgelerde, yani Horasan’da, Nişabur’da, İsfahan’da, Tebriz’de İslami inancın en özgür yaşandığı yıllar değil mi? Yani insana saygı ve tevazu daha fazla, despotizm daha az, düşünce ve felsefe tartışmaları daha yoğun... Bütün eski Budist kültürlerin, Şamanizm’in, yeni İslami düşüncelerin birbirine geçtiği bir özgürlük havası yaşanmış o dönemde. Sarı Saltuk, bu dünyanın bir çocuğu olarak ortaya çıkıyor, değil mi?

Şüphesiz. Saltuk Baba’nın hayatı, diyebilirim ki İslam’ın en liberal, en hümanist ve aynı zamanda başka dinlere ve kültürlere hürmet edip onların arasında yaşadığı bir devresine tesadüf eder. Çünkü

Karpat'a göre "dünyanın en güzel yeri" olan Armutlu köyü (1998'de).

hem Horasan hem Anadolu birçok kültürün barındığı yerlerdir. İşte bunun için de Sarı Saltuk Rumeli'ne, yani Dobruca'ya geçince orada ezici çoğunluğu İstanbul'a bağlı ve Ortodoks Hıristiyan olan kitlelerle bir arada yaşayabilmiş, onlarla anlaşmış ve onların bir kısmını Müslümanlığa geçirmiştir. Nitekim elimizde bulunan kaynaklar Babadağ'ın nasıl büyüdüğünü göstermektedir. Sarı Saltuk oraya yerleşmiş, mahallesini kurmuş, kasabasını kurmuş, camisini yaptırmış. Ondan sonra ne olduğu belli değil. Fakat türbesi olsun, yaptırdığı cami olsun hepsi harap olmuş. Yaklaşık iki yüzyıl sonra II. Bayezid, Kili ve Akkerman seferine giderken Babadağ'da kalmış. Orada kendisine Baba Saltuk'tan bahsedilmiş. O gece Bayezid'in rüyasına giren Baba Saltuk, ona "Kili'nin ve Akkerman'ın kendisi tarafından fethedileceğini, önünün açık olduğunu" söylemiş. Ondan sonra II. Bayezid, Akkerman-Kili seferinden zaferle dönerken Babadağ'a uğramış ve bu defa Sarı Saltuk'un türbesini bulmuş. Türbeyi tamir ettirmiş, ihya ettirmiş ve o zaman orada bir külliye yaptırmıştır, ki kalıntıları bugün hâlâ görülmektedir. Bu, aşağı yukarı 1488'de olan bir olaydır. Yalnız şunu derhal belirteyim ki Sarı Saltuk geldiğinde oranın o zamanki

ismi Dobruca değildi. Çünkü Dobruca'nın ismi, Dobruca'da bir devlet kurmuş Dobrotiç'ten geliyor. Dobrotiç ise neredeyse yüz sene sonra yaşamıştır. Sarı Saltuk buraya geldiği zaman, buraların ismi kaynaklara göre Kıpçaki'ydi; Kıpçak toprakları, Kıpçakiye. Nitekim Sarı Saltuk'tan bahseden en eski kaynak 1315 tarihli bir Arap kaynağıdır, bu yerden "Kıpçakiye" diye bahseder. Yani buralar "Kuman" yahut "Kıpçak" dediğimiz Türk boylarının yaşadığı yerlermiş.

Miladi mi bu tarih, eski dediğimize göre, neydi bu kaynak?

Miladi tarihle 1315. Yani Sarı Saltuk öldükten kısa bir süre sonra Araplar burayı ve Saltuk Baba'yı kayda geçirmişler. Ben de bu bilgiyi sonradan öğrendim ama şu an kaynağın adını hatırlamıyorum. İşte Babadağ, bizim tarihimizde, kültür hayatımızda, siyasi tarihimizde böyle özel yeri olan bir kasabacıktır ve buradan birçok Osmanlı Sultanı geçmiştir. Fatih Sultan Mehmed de buradan geçmiş. Fatih'in oğlu Cem Sultan, Dobruca'da bir kış geçirmiştir. "Sarı Saltuk Menkıbeleri"ni dinleyen Cem Sultan, kendisi de zaten şair olduğu için bundan çok etkilenmiş ve "bunların bir araya toplanmasını" emretmiş ve ortaya *Saltukname* diye bir menkıbe çıkmıştır. Metni toplayan Rumi isminde bir zattır. Bu menkıbe, bizim Dede Korkut'un ki gibi menkıbeler arasında yer alır. Fakat bildiğim kadarıyla, şimdiye kadar *Saltukname*'yi kimse doğru dürüst incelememiştir. Latin harfleriyle yayınlanmıştır. Topkapı Kütüphanesi'nde bir nüsha var galiba. Bu nüsha esas tutularak yayınlanmış fakat yorumlanmamıştır, yani onu okuyan pek bir şey anlamaz. Çünkü *Saltukname*'deki olaylar kâh Orta Asya'da, kâh Asya'da, kâh Anadolu'da, kâh Balkanlar'da, kâh Kuzey Avrupa'da geçer. Yani asıl *Saltukname*'ye ilaveler yapılmış.

Müslüman Türklerin orada yerleşmeleri adım adım bir süreklilik kazanıyor. Yerleşirken neler oluyor?

Hotin muhafızı olmuş Kadızade Ali Paşa, Budin Valiliğinden sonra Babadağ'a gelmiş, Babadağ Paşası olarak, burada bir cami

Babadağ'daki Gazi Ali Paşa Camii ve Türbesi (1610 tarihinde yapılmış).

ve muhtemelen bir medrese yaptırarak bu külliyenin mali yükünü de bir vakfa yüklemiş. Vakfın geliri ise Sebil-i İlyas ve Hergele Köyü'nün gelirleriyle karşılanacaktı. Bu köyler hâlâ ayakta. Sebil-i İlyas Köyü'nü bundan on gün evvel (2006 Kasım ayı başı) ziyaret ettim. Köyün bugünkü Rumen Dobruçası'nda ismi Zebil'dir. Hergele Köyü'nünkü ise Sarıköy'dür. Bunlar saf Müslüman köyleri değildir. Sarıköy, Çar Petro'nun reformlarını kabul etmeyip Osmanlı topraklarına göçen veya göçmek zorunda kalan bir Hıristiyan Ortodoks grubun köyüdür. Bunlara Lipovan denir. Hâlâ Rusça konuşurlar.

Niye göçmek zorunda kaldılar, Çar ne yaptı onlara? Bu bizim tarihimizde "Deli" olarak anılan Petro mu?

Evet, Çar Deli Petro. 18. yüzyıl başlarında (1690'larla 1725 arası) bir dizi reform yaptı. Yani eski Moskova Çarlığı'nın ilk kurulduğu yıllardaki bazı gelenekleri ve kurumları kaldırdı. Mesela bizim yeniçeri benzeri eski askerlik uygulamalarını ve stretzileri (eski rejimden kalan yeniçeri benzeri asker grupları) kaldırdı, aşırı dindarlığa karşı önlemler getirdi, sakal yasağı koydu, sakal kestirmeye zorladı insanları. Mesela bu göçenler de sakallarını kesmek isteme-

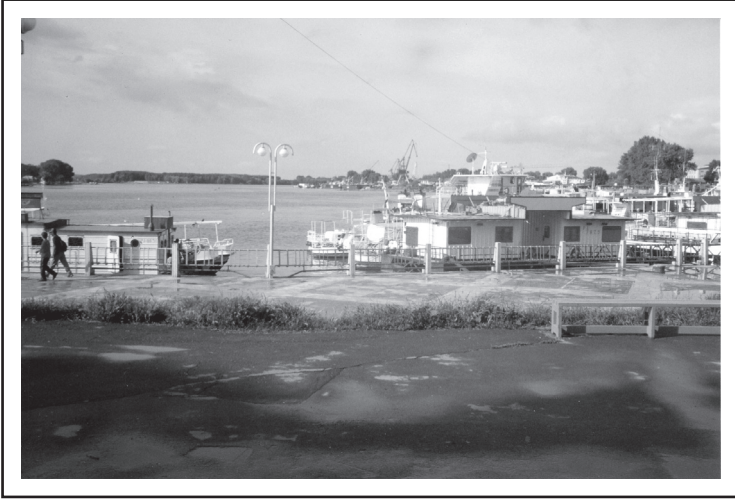
yen bir grup Ortodokstu. Onlara hatta “eski inançlılar” anlamına gelen *Staraveri* de denilmiştir. Lipovan diye anılmalarının nedeni de Rusya’da Lipova Nehri kıyısında yaşıyor olmalarındandı. Onlara burada “ikamet etme” müsaadesini Osmanlı Sultanı vermiştir. 1700’lerde, I. Abdülhamid ya da ondan önceki bir padişah döneminde olabilir. Onlar hâlâ bu sayede buralara geldiklerini hatırlarlar. Buna benzer daha birkaç köy vardır. Mesela Jurilofka Köyü vardır. Jurilofka Köyü, Razelm Gölü etrafında kurulmuştur ve Razelm Gölü’nün balık mukataası, Hıristiyanlara verilmiştir ki bu köyü de ziyaret ettim. Köyün hâlâ Rusça konuşan halkı, bu köyün kendilerine Osmanlı Sultanı tarafından verildiğini hatırlar. Bizim orayla bağlantımız da şuradan belli olur: Benim bir yeğenim var, Jurilofka Köyü’nde kendine bir ev aldı, arada sırada gidip orada oturuyor, burası “o topraklar” diye. Çelikdere Köyü’ndeki kilisede Abdülmecid’in, “Burada kilise kurulmasına dair” fermanı duvarda asılıdır. İşte Dobruca buydu. Dobruca’nın iki yüz küsur köyü vardı ve aşağı yukarı 1890’lara kadar bu köyler en halis Türk isimlerini almışlardı. Çukurköy, Çukurova, Topalova, Başpınar, Hasanfaki, Bayramdede gibi hiçbir yerde görülmeyecek derecede özü Türk olan köylerdi. Bunların arasında bugün Türk olarak kalmış çok az köy vardır. Oradan göçler, sürgünler vesaire burayı tamamı ile Türklerden temizlemiştir. Çünkü Dobruca, Kıpçak steplerinden İstanbul’a gelen yolun en kısasıdır. İstanbul, eski Konstantinopol, buradan gelmiş geçmiş bu kadar kitlenin baş hedefi olduğu için, oraya gidenlerin hepsi Dobruca’dan geçmiş, bir kısmı Dobruca’yı mahvetmiş ama hepsi orada bir iz bırakmıştır. Osmanlı, tam manası ile bu bölgeye hâkim olduğu zaman benim kasabam Babadağ ve bu bölge çok büyük bir refah ve huzur dönemi geçirmiştir. Nitekim 16. yüzyılın başında bir tahrir, Babadağ’ın altı mahalleden ibaret olduğunu gösteriyor. Elli sene sonra bir başka tahrir Babadağ’ın on sekiz mahalleye çıktığını gösteriyor. Evliya Çelebi, 17. yüzyılda (1650-60’larda) buradan beş defa geçmiş ve Babadağ’ın o devirdeki manzarasını çok güzel vermiştir. Medreseleri, camileri, pazarları, 390 dükkanı ile Babadağ müreffeh, rahat bir hayat

geçiriyordu. Fakat 18. yüzyılın gelmesi ve Rusya'nın bir kuvvet olarak ortaya çıkması ile Dobruca ve bu arada Babadağ defalarca yağma edilmiş, yıkılmış, yakılmış; tekrar dirilmiş, kendine gelmiş, camilerini, evlerini tamir etmiş, sonra tekrar 1800'lerde, 1850'de, 1877'de yine kuzeyden gelen Rus ordularının hücumuna maruz kalarak mahvolmuştur. Eh işte benim ailemin tarihi de, bu olaylara bağlı olarak gelişmiştir.

Hatça Hala'dan dinlenen "halk tarihi"

Babanız ya da dedeniz, Sarı Saltuk döneminden beri orada yaşayan bir aileden mi, yoksa daha sonra göç edenlerden mi?

Şöyle: Babamın babası, baba tarafımdan dedelerim, bugün Ukrayna'ya ait olan, Bucak'ta (Kanuni Süleyman devrinde bu ismi almıştır) yaşamış Kıpçaklılardır. Babamın anne tarafı ise Babadağ'a çok yakın, Aşağıçamurlu köyündendir ve Sebilah isimli babaannem Dobruca'nın yerlisidir. Babamın ailesi kendine mahsus özellikleri olan bir ailedir. Ben aile tarihimi, ailemizin en yaşlısı sayılan Hatça (Hatice) halamdan öğrendim. Biz onun anlattıklarının masal gibi dinler ve aklımıza not ederdik ama bunların tarihi değeri olduğunu anlamazdık. Ancak çok sonra onun anlattıklarının gerçek tarih olduğunu anladım. Benim şimdi ancak onun anlattıklarından kalmış bazı hatıraları dile getirmem mümkündür. Buna göre baba tarafım, babamın babası ve onun babası bayraktardı. Bucak Osmanlı idaresindeyken bir kısmı da Kırım Hanı'nın idaresindeydi. O zamanlar Akkerman, bir Türk kalesiydi. Bizde babamın babasının (adı Hasan'dır) Akkermanlı olduğu, onun bir kumandan, bir bayraktar hatta "serdar" olduğu söylenir. Yine Hatça halamın anlattıklarına göre 1812'de Ruslar buraya girdikten sonra bu dedemiz, savaşıarak Akkerman'dan Dobruca'ya doğru çekilmiş, tek başına köprüde düşmanı tutarak askerlerinin geri çekilmesine, hayatlarının kurtulmasına yardım etmiş biridir. Kılıcı, komünistler devrine gelinceye kadar evimizin duvarında asılıydı. İşte ben çocukken o kılıcı alır, kınından çıkarır bakar

Karpat'ın büyüdüğü bölgenin vilayet merkezi Tulça. Tuna kıyısındaki bu kente Osmanlı döneminde Tulci denirmiş.

oynardım. Uzun bir kılıçtı, küçük bir köşesi kopuktu, “Ruslarla çarpışırken kopmuş.” Bunlar belki masaldır ve işin çok ilginç ve benim üzerimde hâlâ büyük etki bırakan tarafı şuydu: “Bu kılıcı nereye asarsanız asın, daima kibleye döner” derlerdi. Bu basit bir cümle fakat onun altında yatan bir destan var: “Bu kılıç daima kibleye döner.” Hakikaten kılıcı biraz kaldırırsan ağırlığıyla bir hareket yapar. Ama onlar, “kibleye döner” derken, “biz bir şeyi savunuyorduk, bu kılıç bir şeyi savunuyordu” manası çıkıyordu ve bize de bu felsefe işlenmişti. Okulda değil, devlet yoluyla değil, gelenek yoluyla geçen bir kültür anlayışı vardır. Hani halk arasında tarihin yaşandığı şekliyle. Biz okula gitmiş, kitap okumuş kişiler, tarihi çok biçimlendirilmiş şekilde anlarız. Veya amaçlı olarak bize sunulan tarihi okuruz ve amaca göre anlarız. Ama halk, tarihi yaşadığı gibi anlar ve anlatır. Bunlar da tarih olur.

Resmî tarih, sivil tarih...

Halk tarihi. Ben bir yerde bunu yazmışımdır. Biz Türklerin üç çeşit tarihi vardır. Bir resmî tarih; iki, Avrupalıların yazdığı tarih ki bu ikisi de şüphelidir. Bir de halkın zihninde kalmış tarih vardır. İşte

hakiki tarih odur; nesilden nesle geçen tarih odur. Bu “sözlü tarih” dediğimiz şey son elli yılda gelişen bir tarih çalışmasıdır ve bunun öncülerinden birisi de Afrika’nın tarihini tespit etmeye çalışan Jan Vansina adında bir Belçikalıdır. Kendisiyle aynı üniversitede profesör olarak çalıştık. Çok samimi dostumdur ve daima destekçim olmuştur. İşte bu sözlü tarih, özel tarih veya benim deyişimle halk arasında yaşayan tarih konusunda bir bakıma benim en iyi hocam olmuştur.

Bu tarzı diyelim, size ilk aşılaman Hatice halanız mıydı?

Ben ancak şimdi anlıyorum onu. Senelerden sonra, uzun zaman hafızamın bir köşesine saplanmış kalmış, önem vermediğim hatıralardan. Bu arada Hatça halamın anlattıklarından aklımda kalanlar yavaş yavaş canlanarak bana gerçek tarihin aslında Hatça halamın anlattıkları olduğunu gösterdi. Böyle anlamaya başladıktan sonra o anlatılanları daha iyi değerlendirebildim. Ama o bölgenin tarihini anlatan bir sürü başka olay da vardır gene halk arasında. Bir iki misal vereyim: Babadağ’ın kuzeyine düşen ve Sakça-Tuna yolu üzerinde bulunan bir mevki vardır. Buraya “Arap Tabyası” derler. 1855 Savaşı’nda Ruslar, Babadağ’ı almak için hücum ederken, oradaki askerler bu hücumu karşı korunmak için topraktan bir tabya yani yüksek bir set yaparlar. Taşımak için araçları olmadığından toprakları feslerine doldurarak bu tabyayı kurmuşlar. Bu, halk arasında bilinen bir şeydir, feslerle toprak taşıyarak kurulan tabyanın izleri vardır. Bundan on beş sene evvel gittiğimde tabyanın yerinin hâlâ belli olduğunu gördüm. Yine bir başka hatıram, o dönemki ruh halini, ortamı yansıtmaya açısından önemli. Hatırlıyorum, 10 yaşında çocuktum, yağmur yağmıştı. Yağmur bizi köyden uzak tarlalarda yakalamıştı, sırlıklam bir şekilde at arabasına dolmuş, köye dönüyorduk. Arabayı, Bulgaristan’dan gelmiş, Nuri Ağa isminde, bizim “amca” dediğimiz biri sürüyordu. Yağmurdan sonra yoldan geçerken, baktım etrafta ateş gözüküyor, kıvılcıklar parlıyor. Sonradan bunların ateşböceği olduğunu anladım. Fakat hayatımda ilk defa gecenin karanlığında birden yerden kalkarak

alevlenen bu ışıkları gördüğümde hayret içinde sordum yanında oturduğum Nuri Ağa'ya: "Nuri Ağa nedir bunlar?" Nuri Ağa bana dönerek, "Allah'ın şehitlerimize yaktığı kandillerdir" dedi. Ben sarsıldım. Hâlâ o his içindedir. Basit bir adamdı Nuri Ağa; halktan biriydi. Orada gelip geçmiş savaşları, ölenleri hatırlatıyor. "Ateşböceği" deyip geçebilirdi ama halk oraya bir mana vermiş: "Bizim burada şehitlerimiz yaşıyor." Onlar da her vesile ile bunu hatırlayıp yaşıyorlar. Bunu düşünseniz de bulamazsınız; içinde din de var mistisizm de var...

Hayal var, kurgu var, imge var...

Hayal var, güzellik de var, şairlik de var; "Allah'ın şehitlerimize yaktığı kandiller" diyor, dört kelime.

Orası Osmanlı'nın bir uçbeyliği olmasaydı, yani Osmanlı dışındaki diğer kavimlerle sınır teşkil etmeseydi, orada yaşayanların da böyle bir sözü sarf edecek ruh hali olmayacaktı değil mi? Sizin yetişmenizde o uçbeyliğinde yaşamış olmak çok önemli bir etki yapmış olmalı?

Bence de... İşte o ortam çok önemlidir benim görüşümün oluşmasında. Şimdi diyeceksiniz ki; "Niye sen? Yani niye bunları yetmiş sene sonra *sen* hatırlıyorsun, sanki dün olmuş gibi." Hakikaten de öyledir ve başkaları bunu hatırlamıyor. Nuri Ağa için bu sıradan bir olaydı. Bu bir histi, onu söyledi. Fakat acaba bu kelimelerin bende uyandırdığı derin tepki, onda var mıydı yok muydu? Onun için bu bir masal haline gelmiş; nasıl ki yağmuru, fırtınayı Allah'a bağlarsa, bunu da Allah'a bağlamış öylece. Hâlbuki benim için öyle değildi. Ben fırtınanın, yağmurun neden oluştuğunu biliyordum. Sonradan o ışıkların ateşböceği olduğunu da öğrendim. Fakat bu ateş böceklerinin "Allah'ın kandili" olduğu imajı benim kafamdan silinmedi, gerçeği bildiğim halde. Burada yepyeni, başka bir unsur ortaya çıkıyor. Demek ki bunlara karşı kişisel bir reaksiyonum varmış. Yani bir insanı yalnızca ortamını çözmekle anlayamazsınız. Acaba bu adamın içinde de bu olaylara karşı, özel bir tepki...

İlgi, yatkınlık...

Evet, ilgi, yatkınlık var. Nereden geliyor, nedir bu? Şimdi farkına varıyorum ki benim de bunlara karşı bir özel anlayışım, etkilenmeye yatkınlığım varmış.

Bilge kadınların arasında bir çocuk

O zaman tam bu noktada Babadağ'da baba ocağının içine girerim.

Oraya geliyoruz. Buraya girmezden evveli, bunu çok defa düşündüm. Üç ablam, Allah rahmet eylesin üçü de vefat etti ve ablamın bazı çocukları, entelektüel bakımdan son derece faal kimselerdir, hayret edilecek derecede. En büyük ablam Nazmiye, fevkalade güzel konuşan, nefis sesi olan biriydi, kafası da o şekilde çalışırdı. Yıllar sonra o güzel sesini hâlâ hatırlarım, duyarım. Küçüklüğümde, Hidrellez'de ormana giderdik ki o da ayrı bir şey. Ablamın Hidrellez'de ormanın içinde söylediği şarkılar, hâlâ kulağımdadır. O kadar güzeldi ki o ablam... Fevkalade de güzel konuşurdu, bir hatip gibi. Üstelik tahsili yoktu ve her zaman şöyle derdi: "Eğer ben tahsil görmüş olsaydım, büyük bir avukat olurdum, içimde var bu." İkinci ablam Vasfiye, dindar, o kadar temiz ruhlu, o kadar açık, melek gibi bir insandı. Elinden kitap düşmez, ilahi okur, herkese yardım eder. Tabii eski harfler okurdu, çok istisnai bir karakterdi. En küçük ablam Advıye ki o da on sene evvel vefat etti, "İlla okula gideceğim, okuyacağım, baba beni okula gönder ne olursun, bak arkadaşlarım ilkokuldan sonra başka okullara devam etti." diye babama yalvarırdı. "N'olur okula gönder beni!" Fakat babam göndermedi. Çünkü Müslümanlar arasında kızlar o devirde ilkokula bile gitmezlerdi. Ama gene de babam kızlarımı hocaya göndererek okuttu, sonra da Rumen ilkokuluna gönderdi. Advıye ablam, sınıf birincisi olması bir yana, kendi başına şiir, makale yazardı. O şekilde geliştirdi kendini ve ölünceye kadar da "ah okuyamadım" diye yandı. Fakat "ne olursa olsun ben çocuklarımı okutacağım" dedi ve en büyük kızımı okuttu. Bu kızı Ayşe Azade

ki ben onu Melahat diye çağırırım, şimdi Los Angeles'ta, Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde Rus ve Asya tarihi profesörüdür. Ablam, "ben okuyamadım ama hiç olmasa kızımı okuttum, profesör yaptım" derdi. Ailemizin üç kızı ve babamın özellikleri işte böyleydi. Nereden geliyor bu? Valla bunu bir yerde genlere bağlamak lazım ve benim kanatime göre bu babamın annesinden veyahut da anneannesinden geliyor. Çünkü babamın anneannesi Aşağıçamurlu köyünde ulema olarak tanınmış bir kadın.

Onun hakkında fazla bilgimiz yok fakat yine Hatça halamın ve etrafın anlattıklarına göre o kadar okumuş o kadar bilgiliymiş ki erkek ulemalarla karşı karşıya gelip dini meseleleri tartışır ve daima onlardan üstün gelirmiş. O kadar bilgili, kafası parlak bir kadınımış babaannemizin annesi. Bizim ailemizde okumaya karşı ilgi ve merak belki de babaannemizden geçmiştir ki bunun en güzel timsali babamdır.

Adı neydi babanızın?

Haşim. Hüseyin oğlu Haşim.

Sizin de ikinci adınız Haşim değil mi?

Evet. Romanya'da baba ismi soyadı olarak verilirdi. Benim de soyadım Haşim'di. Hatta ilk önce adım Kemal Haşim Ömer şeklindeydi. Karpat, sonradan Türkiye'ye geldiğimde, burada kendime uygun olması için düşünüp bulduğum ve aldığım soyadıdır. Benim ilk adım Mehmet Kemal'dir. Doğum kâğıdında öyle yazılır.

Kemal Karpat'ın babası Hüseyin oğlu Haşim Ömer. 1881'de doğmuş ve 8 Kasım 1938'de ölmüş.

Şarap satan imamın oğlu

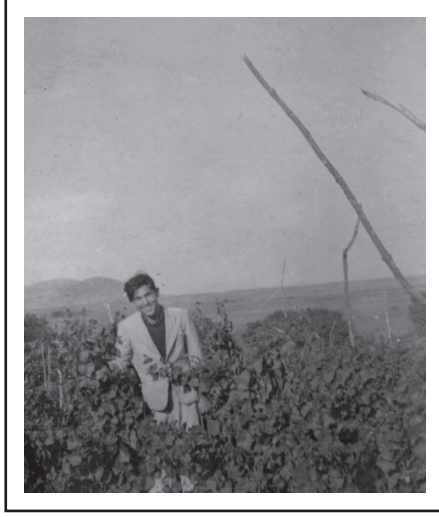
O yıllara tekrar geleceğiz. Şimdi Haşim Bey'i anlatıyoruz.

Ben 1923 yılının 15 Şubatında ailenin yedinci çocuğu ve tek erkek evladı olarak altı kızdan sonra doğmuşum. Babam, erkek olduğum için beni yanından ayırmazdı, her yere beraber giderdik. Babamın bir kamyonu vardı, yani babam oranın ölçülerine göre varlıklı bir adam sayılırdı, arazileri vardı, değirmenleri vardı. Tulça vilayet merkeziydi, orada otel, restoran sahibiydi. Kiraya verir, kendisi işletmezdi. Bu mülk ona babasından geçmişti. Ve burada onun dinciliğiyle dünyeviliği nasıl birleştirdiği çok açık olarak ortaya çıkar. İnançlı bir adamdı ama hiçbir zaman inancını göstermezdi. Her bayramda fakir fukaraya elbise dağıtır, giydirir, fitresini verirdi.

Babanızın “dünyevi İslamcılığını” biraz daha açalım.

Hayat işte, ne lazımsa onu yapıyordu. Hayattan kopmamıştı. Ticaretle de uğraşırdı din ile de. Mesela cennet ve cehennem terimleri kafamı kurcalamaya başladığında, hani Yunus Emre'nin “Şu cennetin ırmakları akar Allah deyu deyu” gibi dizeleri hoşuma gidip de sorduğumda babam şunları söylemişti: “İki çeşit cennet ve cehennem vardır. Birincisi kitapların yazdığı cennet ve cehennem ki onları Allah yaratmıştır, ikincisi ise insanların yer üzerinde yaşarken yarattıkları cennetler ve cehennemlerdir. Müslüman'ın vazifesi bu dünyada cennetler yaratmaktır.” Babam, çorak, kumlu verimsiz 30 dönümlük bir araziye bağ haline getirmişti. Buradan çıkan nefis üzümlerin bir kısmı tatlı şıra haline getirilerek içilir, geri kalanı 15-20 büyük fiçı içinde şarap olarak satılırdı. Kendisi içmezdi ama yapar satardı. Dere kenarına meyve ağaçları dikmişti ve yüzlerce ağacın ortasındaki su değirmeniyle birlikte orası benim cennetim olmuştu. İşte İslam'ın ilk manası benim için güzellik, yeşillik, meyve veren ağaçlar, Yunus Emre'yi hatırlatan akarsular olmuştu. Babam medresede eğitim görmüştü. İmamlık da yapardı. Buna karşın yakın dostları arasında kilisenin papazı, sinagogun hahamı gibi insanlar da vardı, bunlarla da yakinen görüşür ve onlar

Kemal Karpat okul yıllarında Dobruca'daki üzüm bağlarının ortasında poz vermiş. Bölge cemaatine imamlık yapan babası, bir taraftan da şarap üretip satıyordu.

da ona çok hürmet ederdi. Herkes etrafını sarar “Haşim Efendi” veyahut da “Domnu Haşim” deyip hürmet ederdi, ona hiç kimse Haşim diye hitap etmezdi.

Babadağ etnik ve dinsel olarak çok kültürlü bir bölge tabii...

Evet, hemen her topluluktan vardı Babadağ'da. Yahudi toplumu, küçük bir Rum toplumu, Ermeni, Rus, Rumen, Bulgar toplulukları vardı. Benim çocukluğumda, Babadağ'da nüfus 6-7 bindi. Osmanlı devrinden kalmış tam manasıyla çok kültürlü, çok dinli bir şehirdi. Belki de yaşamımda en büyük şansım, bozulmamış, eski karakterini, kültürünü, benliğini korumuş böyle bir ortam içinde doğmamdı. Çünkü Dobruca, 1877-78'de Berlin Muahedesi'yle Romanya'ya verilmişti. Romanya, Basarabya'nın güneyini Ruslara vermiş, böylece Ruslar, Tuna'ya ve Karadeniz'e gelmişler ve Basarabya'nın güneyi, yani Bucak karşılığında da Dobruca'yı ve benim de yaşadığım Dobruca'nın kuzeyini Rumenlere vermişlerdir. Bu pek beklenmiyordu. Böylece aniden orası Rumen

idaresine geçti. O devirde Rumen halkı, nüfusun ancak yüzde 20'sini oluşturduğu, ekseriyet Türklerde olduğu için Rumenler de Dobruca'da yaşayanların bütün varlığını olduğu gibi kabul ve muhafaza etmiş, böylece Rumen idaresi orada bulunduğu eski Türk, Saltuk Dedeli, Bayezidli, Kanuni Sultanlı hatıralarını taşıyan Babadağ ve çevresini olduğu gibi dondurmuştur. Böylece ben, bir bakıma Rumen idaresinde, bir bakıma da tam katıksız Osmanlı-Türk toplumunda ve kültüründe yaşadım. Bir taraftan kendi kültürümüzü alabildiğine halk içinde, aile içinde yaşamımızla tam manasıyla içime sindirdim, diğer taraftan hâkim olan siyasi kültüre, yani Rumen Batı kültürüne de daha küçük yaşta açık oldum. Okumaya çok merakım olduğu, her türlü kitabı, gazeteyi, dergiyi, elime yazılı ne geçerse geçsin okuduğum için Rumenceye de o yaşta fevkalade hâkimdim.

Bu harflerin içinde ne var acaba?

Geleceğinizi de belirleyecek olan bu okuma merakı, babadan mı ablalardan mı, haladan mı, nereden geliyor tam olarak çıkarabiliyor musunuz?

Bende bu merak okuldan ziyade, kitap merakıydı. Adviye ablam okula giderdi. Benden 7-8 yaş büyüktü. Ben 3-4 yaşında idim, kitapları ile gelir, dersini yapardı. Ben de onun dersine bakardım, harfleri görürdüm “acaba bunların içinde ne var” diye merak ederdim. Müthiş bir merakım vardı, belki de bu merak, kişiliğimin en başta gelen özelliğidir. Bu merak, beni daha 5 yaşında okumaya yazmaya götürdü. “Bunları nerede öğrenirim, nasıl sökerim ben” diye düşünüyordum, hani adeta bir sırrın içine girmek, ona vakıf olma amacım. Bütün hayatım boyunca bu karakterim canlı kaldı. Analizle ve kafa yorarak bir şey bulmak... O zaman da bakardım, ablam kitabını alır, yüksek sesle bakarak okur, beni hayrete düşürdü bu durum. “Ya bu harfler nasıl sesleniyor, hayret” derdim, çok acayip bir vaka gibi geliyordu bana; “Ya onlara bakıyor ve oradan ilham alarak konuşuyor sözleri ve ben anlıyorum onları,